

Élet a faluban

Baksa Brigitta hon- és népismereti tankönyve 6. osztályosok számára

Nemrég ismertettük folyóiratunkban Baksa Brigittának a Nemzeti Tankönyvkiadónál megjelent 5. osztályos tankönyvét (Honismeret, 2004. 2. sz.), s időközben megjelent a folytatás is, a 6. osztályosok számára készült tankönyv.

A ház, az otthon falai közül most már kilépünk a portára, majd a település utcáira, a család szokás- és ünnepköréből a tágabb közösség világába. A falu hagyományos kultúrájából választották az elsajátítandó ismeretanyagot, s ezt helyénvalónak tartjuk akkor is, ha tudjuk, hogy tanulóink többsége ma már városi iskolákban tanul. A kisparaszti gazdálkodás, a pásztorélet, a társas munkák, a lakodalom, a tavaszi ünnepkör szokásrendjének alapfokú ismerete a XXI. századi műveltségéből sem hiányozhat. Részben azért, mert így kerülhetünk közelebb elődeink életmódjának megértéséhez, s azért is, mert anyanyelvi, irodalmi, zenei és vizuális kultúránk gyökerei ide nyúlnak vissza. Népdalainkat, népmeséinket, a népművészet termékeit vagy Arany János Toldiját nem értheti meg igazán, aki kirekeszti látóköréből a falvak népe által kifejlesztett hagyománykincset.

A 6. osztályos programot követve a tankönyv hat fejezetből és függelékből áll. A hat témakör 18 tanegysége a rendelkezésre álló óraszámhoz igazodik. A falusi udvaron a kamra és a gazdasági épületek – a terménytároló építmények, ólak – között tekintenek szét a tanulók először, s néhány eszközzel is találkoznak, amelyek a mindennapi élet fontos kellékei. Ezt követi „A paraszti munka éves rendje” című fő fejezet, amelyben a gabonatermesztés műveleteit – szántás, boronálás, hengerezés, aratás, cséplés – veszik sorra, majd az ezekhez fűződő szokások révén a szellemi kultúra felé is vetnek egy pillantást. Ehhez csatlakozik a pásztorokodás, a pásztorélet jellemzése, majd külön alfejezet foglalkozik a kender termelésével, feldolgozásával. Itt érezzük leginkább a szűkös idő szorítását, mert a munkaműveletek megismerése mellett nem lehet igazán kiaknázni néhány más kínálkozó lehetőséget, például a faragott, illetve szőtt díszítőelemek tanulmányozását.

„A falu közössége” című harmadik témakör a szociális kultúra fontos elemeit hozza közel a szüret, a kukoricafosztás, a disznóölés, a tollfosztás, a fonó bemutatásával, illetve az egyének a közösségek épülésével. Az utóbbit részletezi tovább „Az emberi élet fordulója” című témakör, amelyben a gyermekszületés és a keresztelés, a párválasztás és a lakodalom szokásrendjét ismerik meg a tanulók, miközben alkalmuk kínálkozik egy lakodalmas eljátszására. Ezután a tavaszi ünnepkör – virágvasárnap, nagyhét, húsvét –, illetőleg a pünkösöd és a nyári napforduló hagyományai adják a két utolsó témakör tárgyát. A Függelék – bizonyos fokig ismétlésként – a gazdálkodó ember kalendáriumát, reguláit, a népi időjósításban megtestesülő tapasztalatokat és hiedelmeket mutatja be.

A hat fejezet azonos felépítéssel készült. Érdeklődést felkeltő idézet és kép jelenti a motiváló bevezetést, ezt gazdagon illusztrált ismeretközlő rész követi, amely feketével nyomtatott törzsanyagot és késsel irt kiegészítést nyújt, majd pedig a feladatsor következik, amelynek szerepe kettős: az ismeretek elmélyítése és ellenőrzése. A példaként beiktatott leírások, népi szövegek, fényképek szinte valamennyi magyarok lakta tájra, néprajzi csoporthoz alkalmasul szolgálják a tanulót, ezért is hasznos a könyv végére illesztett két térkép és a helynévmutató.

A tankönyv szerzőjének több alapvető nehézséggel kellett megküzdenie. Ezek közül hármat mindenképpen említünk kell. Az egyik nagy feladat, hogy úgy mutassa be a népi műveltséget, hogy azzal az általános jellemzőkhöz vezessen el, miközben érzékelteti a táji-etnikai változatokat. Ennek az adott keretek között sikerrel megfelelt. Egy másik gond az anyag bősége és a tantervi keretek szűkösége közötti ellentmondásból fakad. Miközben a vállalt témákról ha nem is a teljességre, de mégis a lényeg és az összefüggések hiteles érzékeltetésére törekvően kell szólni, igen nehéz szelektálni a hatalmas néprajzi anyagban. A tankönyv szerzője láthatóan arra törekedett, hogy a mai 12 évesek számára érdekes, felfogható, hasznosítható tényekre és jellegzetességekre térjen ki, ezért elsődlegesen nem a szaktudomány, hanem a pedagógia szempontjai vezették a válogatásban. Az ismeretanyag mennyisége is ezzel függ össze, ami egy újabb problémához vezet: vajon heti egy órában mennyit lehet maradandóan elsajá-

títtatni a gyerekekkel, abból a meglehetősen kiterjedt etnográfiai fogalomkészletből, amely az anyagi, a szociális és a szellemi kultúra tárgyalása során itt megjelenik.

Baksa Brigitta 6. osztályos tankönyvét, akárcsak az előző évit is, sikeres vállalkozásnak tartjuk. Úgy véljük, használatával tartalmas, színes bevezetést adhatunk tanulóinknak a hon- és népismeret gazdag világába. Egy tankönyv igazi bírálata azonban a tanítási gyakorlat során kikristályosodó tapasztalatokból következethető ki. Ezt a könyvet az esztergomi József Attila Általános Iskola 6. osztályában Forróné Virág Zsuzsanna próbálta ki. Érdekes lenne tájékozódni az ő tapasztalatai felől, megtudni, vajon miképp sikerült a gyakorlatban választ adnia a tananyaggal kapcsolatban megfogalmazódó problémákra.

K. D.

A hon- és népismeret tantárgy tanításának tapasztalatai az esztergomi József Attila Általános Iskolában

Baksa Brigitta tankönyvei alapján

Az 1995-ben elfogadott NAT már foglalkozik a honismerettel, néprajzzal, a néphagyomány oktatásával, igaz még nem önálló tantárgyként, hanem közismereti tárgyakba integrálva. Egyre felgyorsuló világunkban az emberek nagy szükségét érzik, hogy újra legyenek szer-tartásaink, ünnepeink, megélt hagyományaink. Ez nem igazán magyar sajátosság. A nemzeti értékek megmentésére irányuló törekvések, hagyományok megismerése és megismertetése egész Európában egyre nagyobb hangsúlyt kap. Az intézmények közül elsősorban az iskola az, ahol ezt az értékmentést kezdeményezni és oktatni kell.

Ezt a tendenciát felismerve, a 2001-es tanévben életbe lépő kerettantervben már mint önálló tantárgy jelentkezik a hon- és népismeret az 5-6. évfolyamon, évi 18-18 órában.

A tantárgy tanításához a Nemzeti Tankönyvkiadó által kiadott munkáltató tankönyvek és a hozzájuk készített CD-n megjelenő tanári kézikönyvek, Baksa Brigitta jelenleg is gyakorló pedagógus munkái. Fontosnak tartom a „gyakorló pedagógus”-t kiemelni, hiszen mind a tankönyvekben, mind a kézikönyvekben megvalósul a szerző sokéves tanítási tapasztalata, módszertani kultúrájának magas színvonala. Az ajánlott feladattípusok változatosak, megfelelnek az adott korosztály életkori sajátosságainak, kellően motiválják a tanulókat, kedvet ébresztenek bennük az önálló ismeretszerzéshez, kutatáshoz és gyűjtéshez.

Nekem még a megjelenés előtt volt alkalmam kipróbálni *Baksa Brigitta Élet a házban* című 5. osztályos tankönyvét, majd még ugyanabban a tanévben felkérést kaptam, hogy a tankönyvhöz készült kézikönyvet lektoráljam. A tankönyv kipróbálásának lehetősége nagy öröm volt számomra, annál is inkább, mert egy évig tankönyv nélkül, az általam összegyűjtött és kijegyzetelt szakirodalom és az órai vázlatok alapján tanítottam, illetve tanultak a gyerekek. Így aztán érthető, hogy a tanítványaim és jómagam is nagy érdeklődéssel és várákozással vettük kezünkbe a szép és igényes kivitelezésű könyvet.

Az első évben számomra is gondot jelentett a rendelkezésre álló kevés óraszám (heti 0,5 óra azaz évi 18 óra).

Ezen úgy segítettünk iskolánkban, hogy a másik, szintén 0,5 órás tantárgyat (tánc- és dráma) „összevontuk” a hon- és népismerettel. Ez azt jelenti, hogy egy nevelő tanítja – heti 1 órában, évi 36 órában – a két tantárgyat. Így lehetőség nyílik arra, hogy a hon- és népismeretben ajánlott gyermekjátékokat, dramatikus népi játékokat, szokásokat és táncokat a drámaóra keretében ismertessük meg a gyerekekkel. Ez nem mond ellent a dráma tantervben előírt követelménynek. A fentiek alapján mód nyílt arra, hogy az 5. osztályban szereplő honismereti tananyag közül a Munkamegosztás a paraszti családban című témakör ismereteit dramatikus